

Dr. Brandes: Ferdinand Lassalle.

Georg Brandes: Ferdinand Lassalle, en kritisk Fremstilling
(Gyldendalske Bogh. Forlag).

Anm. af
Dr. Alex. Thorsøe.

Det foreliggende Skrift, hvortil det første Udkast fremkom stykkevis i Tidsskriftet «det nittende Aarhundrede» i Aarene 1874—75, er det andet i Rækken af de faa monografiske Fremstillinger af Lassalles Liv og Virksomhed, Literaturen hidtil har fremvist. Det første Forsøg paa at give et Omrids af den berømte Agitators Levnet og en kritisk Vurdering saavel af hans literære Arbejder som af hans Optræden som socialpolitisk Arbejderfører fremkom Aaret efter hans Død i «Unsere Zeit». Det blev skrevet af en anonym Forfatter og udmærkede sig baade ved Klarhed i Fremstillingen og Skarphed i Opfattelsen og lagde øjensynlig an paa Upartiskhed i Bedømmelsen af den mærkelige Mands hele Virksomhed. Derefter samlede Dr. Brandes sine Udkast til en Monografi af Lassalle, der udkom i Tyskland 1877, og som her er bleven forelagt vort Publikum paa Dansk. I Aaret 1872 vare vel Lassalles juridiske og sociale Theorier blevne kritiserede af den bekjendte Historiker H. von Sybel i et Par Foredrag, han holdt i Bonn om «die Lehren des heutigen Socialismus und

Kommunismus», ligesom Franz Mehring ogsaa i «die deutsche Socialdemokratie, ihre Geschichte und Lehre», har givet en historisk-kritisk Fremstilling af Lassalles Virksomhed, for ikke at tale om andre Karakteristiker af Lassalle, der findes i almindelige Behandlinger af den socialdemokratiske Bevægelse i Tyskland, men Æren af at have leveret den første større Monografi tilkommer dog Dr. Brandes*). Han har her et Prius, der fuldt og helt skal anerkjendes, hvad man end ellers vil kunne indvende mod Bogen. Dr. Brandes er i Modsætning til den anonyme Forfatter af Artiklen i «Unsere Zeit» gennemtrængt af den største Begejstring for Lassalle og driver, som Mehring har bemærket, et Slags Helte-tilbedelse med ham. De Domme, der ere fældede over Lassalle, have overhovedet hidtil bevæget sig i Extremet, og man maa vel heri se et Tegn paa, at Tiden til, at der kan gives en uhildet og upartisk Karakteristik af ham, endnu ikke er kommet, hvad der imidlertid ikke skal bevæge Historieskrivningen til at holde sig tilbage; thi først gennem Modsætninger og gennem en Sags Belysning fra de forskjelligste Sider vindes efterhaanden den fulde Sandhed, forsaavidt denne nogensinde kan naas i Bedømmelsen af en historisk Personlighed.

Dr. Brandes's Fremstilling falder i to Hovedafsnit, nemlig: Lassalle før Agitationen og Lassalle som Agi-

*) Som Fremstillinger af almindelig Karakter nævne vi desuden: I. E. Jørg: Geschichte der social-politischen Parteien in Deutschland. Freiburg im Br. 1867. Eug. Jäger: Der moderne Socialismus. Karl Marx, die internationale Arbeiter-Association, Lassalle und die deutschen Socialisten. Berlin 1873. R. Meyer: Der Emancipationskampf des vierten Standes. Berlin 1874—75. Becker: Geschichte der Arbeiter-agitation Ferdinand Lassalles. Braunschweig 1874—75.

tator. Efter en let henkastet Skizze af Lassalles Barn-
dom i Hjemmet og af hans akademiske Studietid i
Breslau og Berlin, i hvilken Forfatteren fint og sikkert
paapeger Spirerne til alle de Anlæg, der udviklede sig
hos Manden, fremstilles hans Forhold til Grevinde Hatz-
feldt og de Processer, hvori han, der 1848 var 23 Aar
gammel, som hendes Talsmand og Ridder indvikledes.
Vi se dernæst Lassalle for første Gang tiltalt som poli-
tisk Forbryder i Düsseldorf, idet han under den Krise,
som den preussiske Regerings vilkaarlige Optræden mod
Nationalforsamlingen i Berlin i November 1848 frem-
kaldte, anklagedes for at have opfordret Borgerne til
bevæbnet Opstand mod den kongelige Magt. Den samme
glimrende Veltalenhed, dialektiske Færdighed og juridi-
ske Skarpsindighed, Lassalle havde givet Prøver paa
under den Hatzfeldtske Sag, lagde han ogsaa her for
Dagen som politisk Anklaget. Lassalle vedgik overfor
Domstolene ikke blot aabent sin Hensigt, men vendte
dristig Anklagen mod Regeringen, idet han hævdede,
at han havde gjort sin Pligt overfor den reaktionære
Magt og Retsbrudet. Han vilde altid, sagde han, med
Glæde bekende, at han var «revolutionær af Princip».
«Lad de rhinske Domstole aabent proklamere sig som
Revolutionstribunaler, og jeg er beredt til at anerkjende
dem og staa dem til Regnskab. Revolutionær af Princip,
som jeg er, véd jeg, paa hvad Art Berettigelse en sejr-
rig Magt, naar den optræder aabent og utilhyllt, tør
gjøre Fordring. Men aldrig vil jeg uden Modsigelse
taale, at man under Rettens skinhellige Form øver den
mest skjærende Vold og under selve Lovens Ægide
stempler Loven som Forbrydelse og Forbrydelsen som
Lov.» Forfatteren ser i Talen «et af de beundrings-

værdigste Vidnesbyrd, der i Historien foreligger om Mandsmod og Veltalenhed hos en Yngling»; den har, siger han, hele den første Ungdoms friske Farveskær uden paa et eneste Punkt at være ungdommelig blomstrende eller yppig; «Orla Lehmanns Veltalenhed synes at ligge 50 Aar tilbage sammenholdt med denne.» Lassalle dømtes imidlertid til et halvt Aars Fængsel; hvilken Straf han afsonede i Vinteren 1850. Vi have berørt dette Punkt i Forfatterens Fremstilling noget nærmere, fordi de anførte Begivenheder betegne Lassalles første offentlige Optræden og saavel hans følgende Livs Retning som den almindelige Opfattelse af hans Personlighed. I Aaret 1857 fik han, der siden den politiske Proces havde levet i et Slags Exil i Düsseldorf, Tilladelse til at komme til Berlin, hvor der nu oprandt et nyt Tidsrum af hans Liv, idet han i omtrent fem Aar helligede sig videnskabelige Studier. Forfatteren giver en overordenlig livfuld Skildring af hans Ankomst til den preussiske Hovedstad, af Livet i denne og af Lassalles Omgangskreds. Han fører os ind i Lassalles Hjem i Bellevuestrasse, der var særdeles komfortabelt og smagfuldt indrettet; thi Lassalle var «en Alkibiades i Nydelsessyge», en med «levende Skjønheids-sands udrustet Jakobiner». Og han havde ogsaa de materielle Betingelser for at kunne nyde Tilværelsen i Berlin, eftersom der aarlig af Grevinde Hatzfeldt udbetaltes ham 4000 Thaler af den fyrstelige Formue, han ved Processerne havde opnaaet for hende.

I Aaret 1858 udgav Lassalle «die Philosophie Herakleitos des Dunkeln von Ephesos», der er en videnskabelig Præstation af første Rang, lige udmærket ved omfattende Viden og skarpsindig Kombinationsevne, men

som alligevel ikke hist og her kan frakjendes en trættende Brede. Lassalle viser, at Heraklits Lære om, at «Striden er Fader til alle Ting», og at der uden Modsætninger ikke vilde være nogen Livsproces i Verden er væsensbeslægtet med den Hegelske Dialektik. Dr. Brandes giver en fin og klar Analyse af Værket og paapeger hvorledes Lassalle som Personlighed maatte føle sig sympathetisk hendragen til Heraklit. Han fremhæver, hvorledes den antike Tænker ikke blot i sit logiske Anlæg og sin dialektiske Tendens, men ogsaa i sin Ethik med dens Anprisen af Staten og af Opofrelsen for det Almene, ja i sine personlige Egenskaber, sin Selvfølelse og aandsaristokratiske Holdning, paa en ganske særegen Maade stemmer overens med Lassalle, med «den unge Beundrer, hvis Erobring han gjorde nogle tusind Aar efter sin Død i Kraft af samme Lov som den, der skaffede Sokrates en saa lidenskabelig Beundrer i Søren Kierkegaard.» Lassalle gav ikke blot i Heraklit Vidnesbyrd om sin dybe Forstaaelse af Hegel, men han vandt ogsaa, hvad Dr. Brandes ikke har omtalt i sin Fremstilling, og hvad der forekommer os burde være taget med i en Karakteristik af Lassalle som Videnskabsmand, paa dette Felt en glimrende Sejr over en af Tysklands navnkundigste Hegelianere, den iforfjor afdøde Professor Karl Rosenkranz i Königsberg. Denne havde i sin «Wissenschaft der logischen Idee» foretaget en Modifikation af den hegelske Logik, idet han af denne havde udeladt saadanne Kategorier som Mekanisme og Kemisme, hvilke han henførte til Naturfilosofien i Overbevisningen om, at den hegelske Filosofis Grundtanke nu først var kommen til sin Ret og havde faaet sin adakvate systematiske Organisation; men denne Modifikation blev med

overlegen Skarpsind kritiseret af Lassalle i et af det berlinske filosofiske Selskabs Møder. Han viste paa en slaaende Maade, at de af Rosenkranz foretagne Forandringer vilde føre til en total Kuldkastelse ikke blot af den hegelske Logik, men af den hegelske Filosofi overhovedet i dennes inderste Væsen. Ifølge det hegelske System maa hine Kategorier nemlig ligesaa vel findes indenfor den logiske Tænkningens Sfære som i Naturen, thi denne reflekterer sig jo i Tænkningen, og der er overhoved Intet, som ikke ogsaa paa adækvat Maade har sit Udtryk i Tænkningen. Det Komiske var, som Lassalle fremhævede, at Rosenkranz ligesom det naive Subjekt i Komedien havde fuldført hele denne Revolution uden selv at have haft nogensomhelst Bevidsthed, ja Anelse herom. Lassalles mesterlige Kritik findes i Michelets Tidsskrift «der Gedanke» 2. Bind. Rosenkranz søgte vel at forsvare sig, men han har senere i tredje Bind af sine «Neue Studien» tilstaaet sin Vildfarelse.

Ligesom Lassalle ved sin Heraklit havde vundet et anset Navn i Videnskaben, saaledes grundfæstede han det ved sit retsfilosofiske Værk «System der erworbenen Rechte», der udkom i to Bind i Leipzig 1861. Dette Arbejde er Lassalles Hovedværk. Han stiller sig deri den Hovedopgave at ville, hvad der allerede siges i Værkets Titel, tilvejebringe en Forsoning mellem den positive Ret og Retsfilosofien. Disse to skulde efter Lassalles Opfattelse ikke forholde sig til hinanden som Modsætninger; de positive Jurister gave sig af med Stoffet, uden at de kunde finde dettes indre Liv eller Begreb, medens Filosoferne efter Hegels Methode nøjedes med abstrakte logiske Kategorier uden at stige ned

i det positive Stofs Fylde, men dette var for begge Parter Vedkommende ensidigt. De positive Jurister og Retsfilosoferne skulde tværtimod gaa Haand i Haand med hinanden: først naar det Stoffet avlende Tankeprincip var udfundet, eller naar der var bragt Begreb ind i den tilsyneladende usammenhængende Masse, først da kunde Retten virkelig begribes, og først da vilde Jurisprudensen blive forvandlet til en sand Retsvidenskab. Det var det store Grundsynspunkt, Lassalle vilde have anlagt paa retsfilosofiske Udviklinger og Fremstillinger. I sin Bogs sjette og syvende Afsnit giver Dr. Brandes en Analyse af Lassalles grundlærde, omfangsrige Værk, af hvilket første Del handler om «de erhvervede Rettigheders Theori og Lovenes Kollision», medens anden Del fremstiller «den romerske og germaniske Arverets Væsen i historisk-filosofisk Udvikling»; men i Sammenligning med Bogens øvrige Partier lider Fremstillingen i disse Afsnit af Dunkelhed. Forfatteren kunde i den danske Udgave med Udbytte have benyttet Vink baade af Sybel og Mehring; men han har sikkert af videnskabelige Selvstændighedshensyn ikke villet gjøre det, hvad Publikum kun kan have Grund til at beklage, eftersom de dybeste Forklaringsgrunde til Lassalles senere agitatoriske Virksomhed netop maa søges i «System der erworbenen Rechte». Hvad er da Kvintessensen af dette Værk? I første Del opkaster Lassalle Spørgsmaalet om, hvilken Indflydelse ny Love kunne have paa de bestaaende Retsforhold, og han undersøger de erhvervede Rettigheders Fordring paa Beskyttelse mod senere Loves tilbagevirkende Indflydelse og Grænserne for denne Beskyttelse ovenfor Samfundets uafhængelige Ret til at forme sine Retstilstande i Overensstemmelse med det Ind-

hold. Retsbevidstheden under sin Udvikling har vundet. Ifølge Lassalle bør enhver Lov, der kun rammer Individet middelbart, kun træffer det gennem en Forandring af Samfundets organiske Institutioner, have tilbagevirkende Kraft. Af denne Sætning kan udledes meget vigtige Konsekvenser, som Socialismen med den største Tilfredshed maa akceptere; thi af den følger, at saadanne Samfundsinstitutioner som Privatejendom og Arveret kunne ophæves, saa snart den almindelige Retsbevidsthed under sin fremskridende Udvikling erkjender dem som overvundne og uholdbare og attraar at give sit ny Indhold en ny Form. Men i samme Øjeblik Retsbevidstheden er vaagnet til den Erkjendelse, ere alle de Rettigheder, Individerne have erhvervet paa Grundlag af hine Institutioner, faldne bort, de ere tilintetgjorte i Kraft af en højere Ret, og Individerne kunne aldeles ikke gjøre Fordring paa nogensomhelst Skadeserstatning. I Værkets anden Del drejer Lassalles Undersøgelse sig, som berørt, om den romerske og den germaniske Arveret. Han opfatter Arveretten som et Produkt af visse nationale og historiske Anskuelser, der maa betragtes som udtørrede og visnede; Arveretten slaar altsaa ikke mere sunde Rødder i den levende Moralbevidstheds Grund, men er rodløs og hjemfalden til Undergang. Romerne, der have skabt vor testamentariske Arveret, troede, at den testamentarisk indsatte Arving var ligesom det Kar, hvori Arveladerens personlige Vilje gik over og vedblev at existere efter hans Død. Den romerske Udødelighed var Testamentet. Germanerne, hvem Intestat-Arveretten skyldes, betragtede ikke den øjeblikkelige Ihændehaver, men derimod hele dennes Familie som Formuens Ejer, hvorfor Sønnen ved

Faderens Død ikke modtog nogen ny Ejendom, men kun fik friere Haand i Forvaltningen af Formuen. Men hvem tror nu for Tiden med Romerne, at Testators personlige Vilje farer ind i Arvinger? Nej, da Viljen efter moderne Forestillinger udslukkes, naar Døden indtræder, er der ikke nogensomhelst Grund til at tilstaa en ikke mere forhaandenværende Vilje Beføjelse til at træffe formueretlige Bestemmelser. Den germaniske Familiefællesejendom er ligeledes forsvunden. Faderen er sin Formues fulde, eneste Ejer, ved hvis Død Formuen bliver herreløs, og hvilken Ret har Sønnen til uden videre at tage den i Besiddelse? Lassalle slutter heraf, at Arveretten er en stor Misforstaaelse, en af Samfundet vilkaarlig foretagen Ordning af Efterladenskaberne, hvorfor Samfundet i hvert Øjeblik kan bemægtige sig Efterladenskaberne for at foretage en anden og retfærdigere Fordeling. Disse Konsekvenser kunne udledes af Lassalles Værk, men han har aldrig selv udviklet dem for Arbejderne. Lassalle udtalte med den største Selvtillid, at hans Opfattelse af den romerske Arverets Væsen var den rette, og at hverken Gans eller Savigny eller overhovedet nogen af Tysklands Jurister havde nogen Anelse om denne Arverets virkelige Aand; men denne Paastand har ikke kunnet bestaa for den videnskabelige Kritik. Dr. Brandes betragter heller ikke Lassalles Opfattelse som rigtig.

I Bogens andet Hovedafsnit fremstilles og karakteriseres Lassalle som Agitator; vi se her den politiske og sociale Side af hans Virksomhed. Den historiske Baggrund er her den preussiske Regerings Forfatningskonflikt med Deputeretkamret, hvis Bevillingsmyndighed blev haanet og tilintetgjort i Spørgsmaalet om

den forandrede Hærorganisation og Militærudgifter-
nes Forøgelse, og parallel med den indre Strid i
Preussen løber den af den tyske Nationalforening ledede
tyske Enhedsbevægelse. Denne Baggrund har For-
fatteren ikke tilstrækkelig akcentueret. Lassalle havde
en skarp Opfattelse af de politiske Begivenheder, der
foregik omkring ham, og i visse Retninger var han ud-
rustet med et Fremsyn, Eftertiden ikke noksom maa
beundre. I sit fra Formens Side mindre heldige, men
fra Tankens Side storartede Drama «Franz von Sicking-
gen», i hvilket Ulrich von Hutten nærmest optræder
som en Inkarnation af hans egne politiske Principer,
stilles der den tyske Politik det Maal, som Historien
senere har virkeliggjort. De Tanker, der møde os i
dette Drama, ere, som Dr. Brandes fremhæver, bræn-
dende Uvilje mod Smaa fyrsterne og alle tyske Smaa-
stater; dyb Forbitrelse over Folkets Fordummelse under
Præstevælden, Had til Rom og som foreløbigt Maal:
en protestantisk Kejser i Spidsen for det tyske Rige.
Lassalle var en energisk Tilhænger af den tyske Na-
tionalitets- og Enhedstanke og satte Preussens historiske
Opgave i at gennemføre den. Da Italienerne rejste sig
for ved Frankrigs Hjælp at afkaste det østrigske Supre-
mati og grunde en italiensk Enhedsstat, udgav Lassalle
et Flyveskrift om «den italienske Krig og Preussens
Opgave», hvori han opfordrede Kabinettet i Berlin til
at benytte den europæiske Krise til Indvielsen af en
Udenrigspolitik i stor Stil, idet det skulde stille sig ved
Sardiniens Side, erobre de tysk-østrigske Provinser, fri-
gjøre Holsten og Slesvig for det danske Herredømme
og proklamere det tyske Kejserrige. Lassalle har her
før Bismarck givet Grundtrækkene af dennes senere Pro-

gram; men hans Flyvekrift gjorde den Gang ingen syn-
 derlig Virkning. Det var den Stilling, Lassalle indtog
 overfor det almindelige tyske Spørgsmaal, men hvorle-
 des var hans Holdning under den tyske Forfatnings-
 konflikt? Han søgte først at oplyse dennes inderste
 Natur gennem et Foredrag «om Forfatningsvæsen», som
 han holdt 1862 i en Borgerforening i Berlin. Han
 fremhævede i sit Foredrag Forskjellen mellem en «skre-
 ven Forfatning», et Blad Papir, og «den faktiske For-
 fatning» eller de virkelige Magtforhold, som repræsen-
 teres af Kongen, Adelen, Hæren, de finansielle Institu-
 tioner osv. Indtræder en Modsigelse mellem den skrevne
 og den faktiske Forfatning, har hin efter Lassalles Op-
 fattelse intet gyldigt Krav paa Varighed; det er aldeles
 ligegyldigt, hvad der staar skrevet paa Papiret, naar
 dettes Indhold staar i Strid med den reale Tingenes
 Orden. Forfatningen bliver da et Offer for den organi-
 serede eller den uorganiserede Magt. I Politiken gives
 der ikke Retsspørgsmaal, men kun Magtspørgsmaal.
 Forfatningsspørgsmaal, siger Lassalle, ere da oprindelig
 ikke Retsspørgsmaal, men Magtspørgsmaal; et Lands
 virkelige Forfatning eksisterer kun i de reelle faktiske
 Magtforhold, der bestaa i Landet; skrevne Forfatninger
 have kun da Varighed og Værd, naar de ere det nøj-
 agtige Udtryk for de i Samfundet bestaaende Magt-
 forhold. Som Middel til at komme ud af Forfatnings-
 konflikten anbefalede Lassalle dernæst i et Foredrag,
 der bar Titlen: Hvad nu? at den liberale Opposition
 og Majoritet skulde dekretere Udsættelsen af Kamrets
 Møder, indtil Regeringen anerkjendte sin forfatnings-
 mæssige Forpligtelse til kun at forvalte Statshushold-
 ningen paa Grundlag af en lovlig vedtagen Finanslov

og ophørte med at udgive Penge til de af Huset nægtede Poster. Lassalles Raad blev kun fulgt af en enkelt Deputeret (Martiny), der nedlagde sit Mandat, efter at han først havde indbragt et motiveret Forslag til en Dagsorden i den nævnte Retning. Dr. Brandes mener, at det anbefalede Middel vilde have været virksomt og tvunget Regeringen til at give efter. Fra det Øjeblik af følte Lassalle sig skuffet med Hensyn til den liberale Opposition eller det saakaldte «Fremskridtsparti» og brød fuldstændig med dette for at bekæmpe det. Lassalle vender sig nu til den fjerde Stand, til Arbejderbefolkningen, for støttet paa den at aabne et lidenskabeligt socialpolitisk Felttog mod Fremskridtspartiet, i hvilket han nu ser et trægt Bourgeoisie. Det sidste afgjørende Vendepunkt i hans Liv indtræder, og vi skulle nu følge Fremstillingen af det sidste Afsnit af Agitatorens Bane, idet vi ligesom i det Foregaaende forholde os frit overfor den af Dr. Brandes valgte Gruppering af Stoffet.

Lassalle debuterer som socialistisk Agitator med et i en berlinsk Haandværkerforening i Foraaret 1862 holdt Foredrag over den nuværende historiske Perodes særlige Sammenhæng med Arbejderstandens Ide. Han viste, at ligesom Revolutionen 1789 havde kaldt den tredje Stand til Herredømmet, saaledes havde Revolutionen 1848 villet gøre den fjerde Stand til den herskende Faktor i Statslivet, idet den havde proklameret den almindelige og direkte Valgret. I Foredraget, hvilket han udgav under Titlen «Arbeiterprogramm», betegnede han Arbejderklassen som den Klippe, hvorpaa Nutidens Kirke skulde bygges. Det var heri han gav den navnkundige Karakteristik af Manchester-Skolens Statsfilosofi. «Bourgeoisiet», sagde han, «opfatter det sædelige Stats-

formaal saaledes at det ene og alene skal bestaa i at beskytte den Enkeltes Ejendom og personlige Frihed. Dette er en Natvægteride, mine Herrer, og en Natvægteride af den Grund, at denne Opfattelse selv kun tænker sig Staten under Billedet af en Natvægter, hvis hele Funktion bestaar i at forhindre Indbrud og Overfald.» Lassalle brød med dette Foredrag Banen for sin ny Virksomhed, hvilken han fortsatte med den mest glødende Energi og det største demagogiske Talent under voldsomme Angreb i Fremskridtspartiets Presseorganer og under stadige Forfølgelser fra Autoriteternes Side, idet hans Processer vare Legio. Foredraget havde en offentlig Anklage til Følge, i hvilken Lassalle beskyldtes for at have ophidset til Klassehad. Sine to Forsvarstaler udgav han under Titlerne: «die Wissenschaft und die Arbeiter» og «die indirekte Steuer und die Lage der arbeitende Klassen». I den første erklærede han, at det var hans Formaal at disciplinere og organisere Masserne ved at gennemtrænge dem med store Tanker; Forbundet mellem Videnskabens højeste aandelige Elite og den store Arbejdermasses sunde Forstand, der endnu ikke var smittet af nogen falsk eller halv Dannelses, vilde hidføre en ny Blomstring af Folkelivet, ja blive et Vendepunkt i Verdensudviklingen. I den anden Tale angreb han, støttende sig til et omhyggeligt samlet statistisk Materiale, den indirekte Skat. Lassalle forskaffede sig ved sin Optræden Arbejdernes levende Sympathi, og snart kaldtes han fra den theoretiske til den praktiske Sfære. I Leipzig havde der dannet sig en demokratisk Arbejderforening «Vorwärts», der traadte i Modsætning til Fremskridtspartiet og Nationalforeningen og nedsatte en Centralkomite, der skulde forberede Sammenkaldelsen

af en almindelig tysk Arbejderkongres. Komiteen henvendte sig til Lassalle og anmodede ham om at udtale sig angaaende Midlerne til Forbedring af Arbejderstandens Kaar og om Associationers Værd for den ubemidlede Folkeklasse. Han fik altsaa her Lejlighed til at ndtale sig om de af Schulze-Delitzsch stiftede Agitationer, om Forskuds- og Kreditforeningerne, om Raastofs- og Konsumforeningerne. I en «aaben Svarskrivelse» til Centralkomiteen fremsatte nu Lassalle sine Anskuelser om den «jernhaarde Lønningslov», ligesom han ogsaa heri erklærede Selvhjælp og Sparetheorien, der vare Schulze-Delitzsch's Principer, for utilstrækkelige, hvorimod han anbefalede Oprettelsen af Produktions-Associationer med Statstilskud. Som et Hovedmiddel til at naa dette Maal tog Lassalle Ordet for Indførelsen af den almindelige Valgret. Vi have her de tre Principer, der dannede det Centrale i Lassalles hele agitatoriske Virksomhed, nemlig: Produktions-Associationer, Stats-hjælp og almindelig Valgret. Han udviklede sit Program udførlig i Skriftet: «Herr Bastiat-Schulze v. Delitzsch, der økonomische Julian oder: Kapital und Arbeit», et Skrift, der er affattet i en meget bitter Tone mod Schulze, hvem Forfatteren haanlig beskylder for at arbejde hen til Massernes Fordummelse. Lassalles praktiske Socialtheori, saaledes som den grupperede sig om de nævnte tre Punkter, har Dr. Brandes fremstillet baade fyldigt og klart og med en anerkjendelsesværdig Bestræbelse for Upartiskhed i Spørgsmaalet Lassalle contra Schulze-Delitzsch. Efter at Lassalle i Leipzig havde udviklet sit Program og navnlig Theorien om den «jernhaarde Lønningslov» for en talrig Arbejderforsamling («Zur Arbeiterfrage»), og efter at

han i Frankfurt a. M. i en Tale, som han udgav under Titlen: «Arbeiterlesebuch», havde forlangt, at Staten skulde yde et Laan paa hundrede Millioner Thaler til Oprettelsen af Produktions-Associationer, blev han udnævnt til Formand for den almindelige tyske Arbejderforening, der den 23. Maj 1863 grundlagdes i Mainz. Denne, der betegnede en fredelig og lovlig Virken for Indførelsen af den almindelige Valgret som sit eneste Formaål, vandt gennem Agitationsrejser, Lassalle selv foretog i Aarene 1863 og 1864 i Rhinlandene, henved tusinde Medlemmer, men ikke de Tusinder, hvorom han havde drømt. Det sidstnævnte Aar var han, paa Aarsdagen for Arbejderforeningens Stiftelse, i Ronsdorf i Regeringsdistriktet Düsseldorf Gjenstand for en begejstret Hyldest fra Arbejdernes Side. Tre Maaneder efter, den 31. August, døde Lassalle i Genf som en Følge af de Saar, han havde modtaget i en Duel med den walakiske Bojar, Yanko Rackowitz, hvis Brud, Helene von Döniges, han havde forhaanet. Lassalle blev saaledes reven bort i sin kraftigste Manddom, idet han den 11. April samme Aar havde naaet 36 Aars Alder. «Saa sørgelig og uskjøn», siger Dr. Brandes, «ja uværdig en Død endte et Liv, der havde været saa stort anlagt og saa daadrigt. Lassalle skyldte sig selv, ingen ydre Bistand, Alt, hvad han i Livet havde udrettet og fuldbyrdet, og han var selv sin Ulykkes Smed, styrtede sig som med Forsæt i Undergangen. Han selv alene kunde paa en saa uværdig Maade afbryde det Liv, som han havde givet en saa stor Betydning og paalagt saa stort et Ansvar. Det Urene, det halvvejs Frivole, halvvejs Despotiske i hans Sind, det «Problematiske» i hans Karakter, det, som gjorde, at hvor helstøbt han end staar,

han dog ikke helt gik op i sin Sag og sin Ide, det var det, som fældede ham.»

Medens Forfatteren ser Lassalles Personlighed gennem Sympathiens Medium og ikke berører en eneste af hans Skyggesider uden strax antithetisk at fremhæve en Lysside, er der dem, der have stemplet den store Agitator væsentlig som en upaalidelig, tvetydig Karakter, der aldeles ikke mente det ærlig med Arbejderne og heller ikke selv troede paa sit socialistiske Program. Lassalle skulde da blot have ladet sig lede af Forfængelighedshensyn og af Trangen til at spille en fremragende Rolle. Men denne Opfattelse er ganske afgjort falsk. Den støtter sig til en Ytring i et Brev fra Lassalle til Rodbertus-Jagetzow, hvori han udtaler sin Overbevisning om, at Socialismen først vilde kunne naa sit Maal: Grund- og Kapitalejendommens Afløsning om hundrede, to hundrede, ja fem hundrede Aar, og han tilføjer, at skjønt hint Maal var hans Anskuelses inderste Kærne, burde man dog endnu ikke sige Hoben (*mob*) dette, men foreløbig arbejde for Statstilskud til Produktions-Associationer. Dr. Brandes anfører denne Udtalelse, men kan ganske rigtig ikke deri se noget Bevis for, at Lassalle ikke selv troede paa de Midler, han anviste Arbejderne. Lassalle siger jo blot, at han betragter Associationerne som et Overgangsled af ubestemt Varighed, men mod selve den socialistiske Grundtanke, som han havde inddrukket i Revolutionsaaret 1848, og paa hvilken hans retsfilosofiske Hovedværk i sidste Instans hviler, forbliver han tro. Dr. Brandes burde iøvrigt med Hensyn til Produktions-Associationerne have bemærket, at Lassalle ikke var den første, der havde foreslaaet saadanne Institutioner, men at han i den Ret-

ning havde et Forbillede i Franskmanden Villiaumé, der i Aaret 1857 fremkom med et Forslag om, at Staten skulde yde Arbejderassociationer en Kredit paa hundrede Millioner Fres.

Den Modsætning, hvori Lassalle under Förfatningskonflikten traadte til de Liberale, bevirkede, at de Konservative i den Hensigt at skille Arbejderpartiet fra «Fremskridtspartiet» forholdt sig bifaldende overfor den socialistiske Agitator, medens de Liberale paa deres Side søgte at mistænkeliggjøre ham i Arbejderbefolkningens Øjne ved at erklære, at han havde stillet sig til Reaktionens Raadighed. Dette havde, hvad Dr. Brandes fremhæver, Lassalle ingenlunde, men han følte sig tiltalt af Ministerpræsidenten, von Bismarck, fordi han i denne mente at have fundet en Mand, der kunde gennemføre hans Ideer, og fordi han følte, at Bismarck i enkelte Retninger var ham væsensbeslægtet. Det var ejendommeligt for Lassalle som socialistisk Agitator, at han var national og monarkisk, hvorved han staar i Modsætning til Karl Marx, der er international og kun anser den sociale Ligeberettigelse for gennemførlig i den socialdemokratiske, religionsløse Republik og betegner Organisationen af de forbundne europæiske Republiker som Fremtidsidealet. Hvad Spørgsmaalet om Religionen angaar, da betragtede Lassalle denne som en Faktor, der ikke uden videre maatte skydes tilside, men som skulde tages med i Betragtning. Det var sikkert denne Holdning, der bevægede Lassalle til at indgaa en Slags Alliance med Biskop Ketteler af Mainz, der tog levende Del i den sociale Bevægelse og i et Flyveskrift om Arbejderspørgsmaalet og Kristendommen hævdede, at Kirken var det eneste Redningsanker i Kampen mod Ka-

pitalen. Dr. Brandes mener, at Lassalle ved sin Optræden overfor Ketteler har sat en «uudviskelig Plet paa sit Skjold», hvad der er et særdeles forceret Udtryk, og han indskyder her en Parallel mellem den psykiske Udviklingsgang hos Kristus og Lassalle, hvilken han godt kunde have sparet sig, uden at hans aandrige Fremstilling derved havde lidt noget Tab. Forfatteren meddeler Hovedindholdet af den interessante Karakteristik, Bismarck paa Basis af personlige Indtryk gav af Lassalle under Rigsdagsforhandlingerne om Socialist-loven i Efteraaret 1878. Efter at Bismarck havde meddelt, at han havde talt en tre, fire Gange med Lassalle, sagde han: «Vort Forhold kunde ikke have Karakteren af en politisk Forhandling. Hvad havde Lassalle kunnet byde og give? Han havde Intet bag ved sig. I alle politiske Forhandlinger er *do ut des* en Sag, der slumrer i Baggrunden, selv naar man for Anstandens Skyld ikke taler ligeud derom. Anderledes derimod, naar man maa sige til sig selv: Hvad kan du stakkels Djævel give? Han havde Intet, han kunde give mig som Minister. Hvad han havde, var Noget, der tiltrak mig som Privatmand overordenlig: han var et af de aandrigste og elskværdigste Mennesker, jeg nogensinde har kjendt, en Mand, der var ærgjerrig i stor Stil, i denne Henseende slet ikke Republikaner, han havde en meget udpræget national Tænkemaade. Ideen, han stræbte mod, var det tyske Kejserdømme, og deri havde vi et vist Berøringspunkt. Lassalle var ærgjerrig i høj Stil, og om det tyske Kejserdømme just skulde grundes med Dynastiet Hohenzollern eller snarere med Dynastiet Lassalle, var ham maaske tvivlsomt, men monarkisk var hans Tænkemaade helt igjennem.» Dr. Brandes erklærer,

at Bismarck har Uret i den Betragtning, at der mellem ham og Lassalle ikke kunde tænkes et *do ut des*; thi for det Første kunde jo Lassalle byde Regeringen en under Forfatningskonflikten højst værdifuld Alliance, og for det Andet gav jo Bismarck selv den almindelige direkte Valgret, som var et Hovedpunkt i Lassalles Program. Hertil maa vi dog bemærke, at det liberale Parti den Gang havde den offentlige Mening i Preussen aldeles overvejende paa sin Side, og at Lassalles Indflydelse paa dette Tidspunkt ikke havde synderlig praktisk Betydning, eftersom hans Arbejderforening med Filialer næppe talte tusinde Medlemmer. Hvad angaar den almindelige Valgret, som Bismarck senere indførte, da er denne blevet given i en Form, der ingenlunde kan tilfredsstille Socialdemokratiet og gjør det heller ikke; thi Bismarck har ved Bestemmelsen om, at der ikke skal udbetales Dagpenge til Rigsdagsmændene, saa at sige taget Svingkraften fra den almindelige Valgret eller afklippet dennes ene Vinge. Idet vi slutte med disse Bemærkninger, anbefale vi Forfatterens talentfulde og i flere Henseender fortjenstfulde Arbejde til Udbredelse i den videst mulige Kreds.
